

LATIJNSE LES DOOR AUGUSTINUS

Door Vincent Hunink

Een handboek Latijn door niemand minder dan Augustinus? Weinig lezers zullen weten dat een dergelijke tekst bestaat. Een prima nieuwe kritische editie met Franse vertaling en toelichting door Guillaume Bonnet biedt nu de kans om dit bijna vergeten werkje te lezen. Vooral leuk voor ex-gymnasiasten.

In zijn *Retractationes* noemt Augustinus een verloren vroege tekst over de Latijnse grammatica. Zijn verhandeling was bedoeld als onderdeel van een ambitieus werk over elementaire vakken (*disciplinae*) dat hij wilde samenstellen in de jaren voor zijn doop in Milaan (387). Het project bleef onvoltooid: alleen het bestaande *De musica* en het boek over grammatica zijn feitelijk geschreven.

Eeuwenlang hebben wetenschappers geprobeerd om de verloren grammatica van Augustinus te identificeren. Een werk genaamd *Regulae*, op naam van Augustinus, was een voor de hand liggende kandidaat, maar dit bleek al vroeg niet-authentiek. In 1852 publiceerde kardinaal Mai een weinig bekende tekst uit een Frans manuscript: *Ars sancti Augustini episcopi advertentie Petrum Mediolanensem*.

Dit was dan het verloren Augustinus-boek over grammatica. Die nieuwe Latijnse tekst kon echter niet beantwoorden aan de hoge verwachtingen van die tijd. Het onderwerp en de inhoud bleven ver onder de hoge normen van de kerkvader, vond men, en er rezen twijfels over de authenticiteit en volledigheid. Lange tijd werd de tekst vervolgens beschouwd als een samenvatting gemaakt door Cassiodorus of later, en de wetenschappelijke aandacht verflauwde.

PAARSE KLEURSTOF UIT AFRIKA

Het was pas in 1984 dat een Augustinus-geleerde, Vivian Law, de kwestie opnieuw serieus bekeek. Zij kwam tot verrassende conclusies. Volgens haar zijn er een aantal belangrijke ideeën en concrete voorbeelden in de tekst die kunnen gelden als aanwijzingen dat Augustinus wel degelijk de auteur is. De inkorting die de tekst op verschillende plaatsen duidelijk heeft ondergaan komt dan op het conto van een tweede auteur uit de vroege zevende eeuw.

Bovengenoemde Guillaume Bonnet heeft de argumenten van Law nu opgepakt en tot een nieuwe editie uitgewerkt, (*Abrégé de la grammaire de Saint Augustin*, Parijs 2013).

In zijn inleiding bespreekt hij de geschiedenis van de tekst en analyseert hij alle relevante argumenten die lijken te wijzen op Augustinus. Dat zijn bijvoorbeeld een aantal ideeën over taal, parallellen met authentieke geschriften van Augustinus, en, heel boeiend, details en voorbeelden die stammen uit een Noord-Afrikaanse context.

Zo gebruikt de auteur het woord *infector* als een van zijn voorbeelden voor de verbuiging van zelfstandige naamwoorden. Dit is een zeldzaam zelfstandig naamwoord dat verwijst naar Afrikaanse fabrikanten van paarse kleurstof. Elders gebruikt hij een voorbeeldzin over wezens die 'hoger springen hoger dan de bomen'. Daarbij denken we natuurlijk aan apen. Veel andere voorbeeldige woorden en zinnen

roepen een sfeer op van school, retoriek, gemeenschapsleven en christelijke waarden.

Dat is allemaal natuurlijk geen definitief bewijs, maar alles bij elkaar is het overtuigend. Anderzijds is het ook duidelijk dat de tekst is ingekort op een aantal onderdelen.

De hoofdstukken over zelfstandige naamwoorden en werkwoorden lijken nogal uitgebreid. Maar andere secties, zoals die over bijwoorden, deelwoorden, voegwoorden en tussenwerpsels, zijn zo kort dat ze zo nauwelijks van Augustinus kunnen zijn.

Kortom, het gaat om een in de zevende eeuw verkorte versie van een authentieke, vroege tekst van Augustinus (ca. 375), wiens hand nog steeds zichtbaar is in grote delen die geen sporen van ingrijpende bewerking tonen. De lezer krijgt daarmee een uniek inzicht in de Latijnse grammatica, zoals die in Augustinus' tijd werd bekeken. De uitgebreide toelichtingen van Bonnet bespreken interessante punten uit de historische taalkunde, met name door vergelijking met andere teksten van laat-Latijnse grammatici.

BOEIEND EXPERIMENT

De kerkvader schrijft voor een publiek van lokale Latijngebruikers, voor wie de taal niet de moedertaal is. Zeg maar als een soort eerste hulp en naslagwerk voor Afrikaanse Latijn-schrijvers, misschien zoals schoolmeesters en kerkelijke functionarissen. Wat iedereen uit de praktijk al weet (zoals de functie van de conjunctief) blijft onbesproken, terwijl de aandacht uitgaat naar theoretische problemen, vreemde uitzonderingen of onlogische elementen in het systeem. Sympathiek is dat Augustinus steeds pleit voor traditie en goed gebruik, meer dan voor strikte toepassing van regeltjes. En steeds wil hij mooie voorbeelden geven. Zo zijn dat vooral woorden als *virtus* 'deugd', *oboedire* 'gehoorzamen', en *bovenal*, *scribere* 'schrijven'. Het is misschien geen toeval dat hij juist daarmee alle vormen van het Latijnse werkwoord uitschrijft.

Voor lezers die geïnteresseerd zijn in de Latijnse grammatica is het aardig om te zoeken naar kleine en grote verschillen tussen Augustinus' systeem en grammaticale beschrijvingen uit hedendaagse leerboeken. Veel rijtjes, voorbeelden en onderverdelingen lijken vertrouwd, maar er zijn ook opmerkelijke verschillen. Zo is de verdeling van de zelfstandige naamwoorden niet volgens 'declinaties' maar volgens 'grammaticaal geslacht', in maar liefst zes vormen: mannelijk, vrouwelijk, onzijdig, mannelijk/vrouwelijk, mannelijk/onzijdig, en mannelijk/vrouwelijk/onzijdig. Het is de combinatie van het bekende (of misschien ál te bekende...) met dit soort onverwachte dingen waardoor de lectuur interessant wordt. Toegegeven, deze grammatica is misschien niet een van de meesterwerken van Augustinus. Maar het is wel een boeiend experiment van de latere kerkvader. Het tekent zijn zorg voor de taal, zijn aandacht voor communicatie en zijn scherpe, analytische geest. Er zijn antieke leerboeken die minder te bieden hebben. Een Nederlandse vertaling van Augustinus' tekst staat gepland voor dit jaar.